

R a s p r a v e

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
e-mail: valerija.kovac13@gmail.com

UDK: 322.931:262.13BenedictusXVI,papa
Prethodno priopćenje
Primljeno 6/2014.

TEOLOŠKE ODREDNICE MARIOLOGIJE JOSEPHA RATZINGERE/BENEDIKTA XVI.

Nedjeljka s. Valerija Kovač, Zagreb

Sažetak

Članak obrađuje temeljne teološke odrednice mariologije Josepha Ratzingera/Benedikta XVI., koje se iščitavaju iz njegovih tekstova posvećenih pojedinim mariološkim temama. Najprije se ističe teološko-kristološka perspektiva. U središtu Marijine osobe je njezina povezanost s Bogom, po kojoj se on sam otkriva kao živi, osobni Bog, koji ulazi u komunikaciju s čovjekom i koji je djelatan i prisutan u povijesti. Antropološka odrednica proizlazi iz teološke: Marija je paradigma čovjeka kao stvorenja, koji u slobodnoj otvorenosti i suradnji s mišošću pristaje na Božji poziv i potpuno mu se u vjeri predaje. Unutarnja logika ovih dviju odrednica vodi u ekleziološku dimenziju. U otvorenosti i raspoloživosti za Božje djelovanje, Marija je osobna konkretnost Crkve, u kojoj se reflektira njezina bit i poslanje. Ratzingerova razmišljanja o Mariji potpuno se uklapaju u njegovu cjelokupnu teološku misao, u kojoj prevladava personalno-relacijska slika Boga, čovjeka i Crkve.

Ključne riječi: Marija, utjelovljenje, Majka Božja, Crkva, Kći sionska.

UVOD

Sam Joseph Ratzinger govori o svojoj prvotnoj rezerviranosti prema marijanskome otajstvu, ali i o kasnijem uvidu u njegovu važnost: "Kada sam bio mlad teolog, prije Koncila, bio sam suzdržan

prema pojedinim drevnim formulama kao što je npr. ona 'de Maria numquam satis' – 'o Mariji ne može se nikada dovoljno reći'. Činila mi se pretjeranom. Teško sam shvaćao i smisao jedne druge izreke [...] izričaj koji postavlja Djevicu kao 'neprijateljicu svih hereza'. Sada u ovom konfuznom periodu kada se čini da svaki oblik heretične devijacije kuca na vrata autentične vjere – shvaćam da se nije radilo o pretjerivanju u odanosti nego o istini vidljivoj danas više nego ikada prije."¹ U istom je razgovoru naglasio da je Marija lijek za krizu samoga pojma Crkve, krizu morala i krizu žene, lijek koji je "svoju učinkovitost pokazao kroz duga stoljeća kršćanstva. Lijek za koji se danas čini da je zaboravljen od pojedinih teologa, ali koji je aktualan više nego ikad prije".²

Unutar obimne bibliografije Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. tek su dva djela izravno posvećena promišljanju o Mariji, a u oba su sabrana predavanja koja je održao u različitim prigodama: *Kći sionska. Marijanska pobožnost u Crkvi* (1977.) i *Maria – Kirche im Ursprung* (1980., zajedno sa H. U. von Balthasarom). Također, u dva intervjua značajniju pozornost posvećuje Mariji: u *Razgovori o vjeri* (1984.) i u *Bog i svijet* (2000.). Marijanska razmišljanja, propovijedi i nagovori, koja je Benedikt XVI. iznosio za vrijeme svojega pontifikata proizlaze iz njegovih ranije razrađenih razmišljanja. Premda se u navedenim publikacijama ne radi o cjelovitoj mariologiji, moguće je uočiti one perspektive na kojima se temelji Ratzingerovo promišljanje o Mariji. U tom smislu se Ratzingerova mariologija može okarakterizirati i kao "mariologia breve",³ ne prvenstveno zbog kratkoće teksta, nego zbog usredotočenosti na temeljne odrednice, iz kojih se mogu razumjeti kako pojedinačne mariološke teme, tako i Marijin lik u cijelosti. Kako već nekoliko publikacija sadržajno cjelovito obrađuje Ratzingerovu mariologiju,⁴ cilj ovoga članka je pokazati temeljne teološke perspektive Ratzingerova promišljanja marijanskoga otajstva, do kojih je dovelo iščitavanje njegovih relevantnih tekstova:

¹ Joseph Ratzinger – Vittorio Messori, *Razgovori o vjeri. Jasni odgovori na suvremene dvojbe*, Split, Verbum, ³2005., 96-97.

² *Isto*, 95.

³ Usp. Michele Giulio Masciarelli, *Il segno della donna. Maria nella teologia di Joseph Ratzinger*, Cinisello Balsamo, Edizioni San Paolo, 2007., 14.

⁴ Osim navedenog Michele G. Masciarelli, *Il segno della donna*, vidi: Antonio Stagliano, *Madre di Dio. La mariologia personalistica di Joseph Ratzinger*, Cinisello Balsamo, Edizioni San Paolo, 2010.; Danny Garland, *The Mariology of Joseph Ratzinger* (25. 8. 2007.), u: <http://www.motherofallpeoples.com/2007/08/the-mariology-of-joseph-ratzinger/> (29. 6. 2014.).

teološko-kristološku, antropološku i ekleziološku odrednicu, koje su razvijene na biblijskim datostima i baštini predaje.

1. MARIJA OTKRIVA PRAVU SLIKU BOGA

Polazišna perspektiva kroz koju Joseph Ratzinger promatra Mariju je ona koja određuje njegovu cjelokupnu teološku misao: teološka.⁵ Ratzingerova mariologija je teološka ne samo zato što argumentira polazeći od Objave, nego jer stavlja Boga u središte Marijine osobe. Na pitanje što Marija njemu osobno znači, Ratzinger je kazao: "Izraz Božje blizine. S njom utjelovljenje postaje tek opipljivo. Da Sin Božji ima ljudsku majku, i da smo mi svi povjereni toj majci, vrlo je ganutljivo. Riječ Raspetoga, kojom Mariju kao Majku predaje Ivanu, daleko nadilazi sam trenutak i seže u čitavu povijest. Tim predanjem molitva Mariji otvara svakom čovjeku poseban aspekt povjerenja i blizine, i općenito odnosa s Bogom."⁶ Temeljna značajka Marijina je njezina otvorenost Bogu i povezanost s Bogom. Po njoj se otkriva prava slika Boga do te mjere da za Ratzingera Marija postaje neizostavna u ispovijedanju vjere u samoga Boga. Sljedeći elementi slike Boga dolaze do izražaja: Po Mariji Bog se otkriva kao osobni i živi Bog, koji ulazi u komunikaciju s čovjekom te koji je djelatan i prisutan u povijesti.

1.1. *Živi Bog*

Joseph Ratzinger Mariju smješta u niz onih biblijskih likova po kojima se Bog objavljuje kao živi Bog: "Bog nije vezan za kamenje, nego se veže za žive ljude."⁷ Mariju gleda u jedinstvu dvaju zavjeta te s njom povezuje Boga Abrahamova, Izakova i Jakovljeva, to jest Boga koji je u odnosu sa stvarnim osobama, koje pripadaju Božjemu imenu i koje su žive, jer on nije Bog mrtvih, nego Bog živih. Joseph Ratzinger opetovano ističe da živi Bog nije ideja niti zaključak ljudskoga mišljenja, jer bi tada svaki pokušaj obraćanja njemu vodio u neodređeno. Živi Bog je Bog

⁵ O teološkom središtu Ratzingerove teologije usp. Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Sol zemlje. Kršćanstvo i Katolička Crkva na prijelazu tisućljeća*, Zagreb, Mozaik knjiga, 2005., 61.

⁶ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Gott und die Welt. Ein Gespräch mit Peter Seewald*, München, Knauer Taschenbuch Verlag, 2005., 318.

⁷ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, Einsiedeln – Freiburg, Johannes Verlag, 2010., 82.

ljudi, koji djeluje u povijesti i ulazi u susret s ljudima koji mu to “dopuštaju” i mijenja im život.⁸ Takvi ljudi su “njegovo ime u povijesti, po njima on sam ima imena, po njima i u njima postaje dostupan. Zove se Bog Abrahama, Izaka i Jakova; njega imenovati znači imenovati oce, kao što, obrnuto, imenovati oce znači sjetiti se njega i spoznati ga. [...] Tako se veličanje Marije smješta u sliku Boga, koja oce povezuje s Božjim imenom, a u slavljenju očeva vidi slavljenje Boga.”⁹ Drugdje će reći da živoga Boga ne možemo proizvoljno definirati. “Sam je sebe ‘definirao’, i time stoji pred nama kao naš Gospodin, iznad nas i među nama. To Božje sebe-pokazivanje [...] čini s pravom središte Vjeronanja: Ispovijedanje Božje povijesti usred ljudske povijesti ne ispada iz jednostavnosti isповijedanja Boga, nego je njegov unutarnji uvjet. Zato je središte svih naših vjeroispovijesti ‘da’ Isusu Kristu: ‘On je uzeo tijelo po Duhu Svetomu iz Djevice Marije i postao je čovjekom.’”¹⁰ Boga otaca Ratzinger povezuje i s uskrsnućem, koje je jamstvo i Marijina uznesenja u nebesku slavu. Argumentira Isusovim utemeljenjem uskrsnuća u pojmu Boga, za kojega kaže da Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi nije Bog mrtvih, nego Bog živih (usp. Mk 12,26-27).¹¹

1.2. Bog djeluje u povijesti

Sljedeći aspekt slike Boga, isprepleten s prethodnim i također u temelju biblijski, nalazi se i u Ratzingerovoj mariologiji: vjera u osobnoga Boga koji djeluje u povijesti. Njemački teolog često naglašava da je ta biblijski samorazumljiva činjenica danas potpuno osporena. Navodi niz događaja iz Marijina i Isusova života (Isusovo djevičansko rođenje, utjelovljenje i uskrsnuće, bezgrešnost Marijine osobe od prvog trenutka njezina začeća, uznesenje na nebo dušom i tijelom), koji očituju Božje djelovanje u povijesti i na materiji. Prema Ratzingeru, stvarna se rasprava oko tih događaja ne odvija između povijesne naivnosti i povijesne kritike, nego između alternativnih predodžaba o Božjem odnosu prema njegovu svijetu. “Bog smije djelovati u idejama i mislima, u duhovnome,

⁸ Usp. Joseph Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo. Predavanja o Apostolskom vjerovanju*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2007., 117.

⁹ Joseph Ratzinger, *Kći sionska. Marijanska pobožnost u Crkvi*, Split, Verbum, 2008., 71-72.

¹⁰ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 71-72.

¹¹ Usp. Joseph Ratzinger, *Kći sionska*, 72.

ali ne i na materiji. To smeta. Tu mu nije mjesto. Ali upravo se o tomu radi: da je Bog Bog i da se ne kreće samo u idejama. Stoga se [...] radi o samome Božjemu 'biti Bog'.¹² Prema današnjem mentalitetu Bog ne može djelovati u svijetu, koji se tumači na prirodoznanstven način. Ratzinger upozorava da suvremena slika svijeta, oblikovana uglavnom pod utjecajem prirodnih znanosti, smatra nemogućim ono što vjera drži o Mariji. Iz toga često proizlazi da nevjerovatnost znanosti postaje nemogućnost za Boga. "Ono što nas ovdje 'sili' da maksimum unutarsvjetske nevjerovatnosti proglasimo nemogućnošću, ne samo za svijet nego i za Boga, to više nije spoznaja, nego sklop vrjednovanja (koji čine tu određenu sliku svijeta)", ističe Ratzinger te dodaje da ta slika svijeta ima dvije glavne sastavnice: "jedna je naš pritajeni kartezijanizam – ona filozofija emancipacije koja se neprijateljski odnosi spram stvaranja, koja bi tijelo i rođenje htjela prognati iz humanuma, proglasiti ih nečim čisto biološkim; druga je pojam Boga i svijeta koji Božje konkretno zemaljsko djelovanje, sve do biosa i materije, drži neprikladnim i htio bi se od njega odijeliti."¹³ U predodžbi da je ono što je posve nevjerovatno u svijetu nemoguće i za samoga Boga krije se tiha pretpostavka da Bog ne može dosegnuti zemaljsku povijest i materiju i da se područje njegova utjecaja ograničava samo na duhovno. Bog je, međutim, djelovao u ljudskoj povijesti i u njoj pokazao svoje lice dotle, da je u utjelovljenju svoga Sina sam ušao u svijet. S obzirom na Isusovo rođenje Ratzinger kaže: "tvrdnja o Isusovu rođenju od Djevice Marije želi posvjedočiti to dvoje: Bog uistinu djeluje; *realiter*, ne samo *interpretative*, i: zemlja donosi svoj plod – upravo *zbog toga* što on djeluje. *Natus ex Maria Virgine* u biti je strogo teo-loška tvrdnja: svjedoči o Bogu koji svoje stvaranje nije ispustio iz ruku. Na tomu se temelje nada, sloboda, opuštenost i odgovornost kršćanina."¹⁴ Bog koji ne može djelovati i na materiji, prema Ratzingeru, bio bi nemoćni Bog. Stoga se u spomenutim događajima ne radi "tek o nekim marginalnim mirakulima, koje je bolje ostavljati po strani, u korist čistije vjere",¹⁵ nego o tome, je li Bog uistinu Bog i djeluje li doista u svijetu. Marija se u tom kontekstu pokazuje kao apologija boštva samoga Boga i stvarnosti njegova djelovanja u povijesti.

¹² Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Djetinjstvo Isusovo*, Split, Verbum, 2012., 68.

¹³ Joseph Ratzinger, *Kći sionska*, 54-55.

¹⁴ *Isto*, 57.

¹⁵ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Skandalöser Realismus? Gott handelt in der Geschichte*, Bad Tölz, Verlag Urfeld, 2008., 13-14.

1.3. Bog se nastanjuje u svijetu

Božje djelovanje u svijetu ima vrhunac u njegovu stvarnom nastanjenju u samome svijetu. Upravo u Mariji i po Mariji Bog ulazi u svijet dotle da se čini prisutnim u osobi vlastitoga Sina u ljudskome tijelu. Joseph Ratzinger ističe da je Marija ta koja uvodi Boga na dotad nečuvan način u svijet. "Jer bez Marije Božji ulazak u povijest ne bi došao k cilju, dakle ne bi se dostiglo upravo ono, što je važno u toj vjeroispovijesti – da je Bog s nama Bog, a ne samo Bog u sebi i za sebe. [...] Ona neophodno spada u našu vjeru u živoga, djelujućega Boga. Riječ postaje tijelom – vječni smisaoni temelj svijeta ulazi u nju. On je ne vidi samo izvana, nego sam postaje onaj koji u njoj djeluje."¹⁶ Gotovo je samorazumljivo da uz ime „Emanuel“ Ratzinger veže Izaijino obećanje znaka kralju Ahazu. Naglašava da nitko ne može reći što je taj znak u povijesnom trenutku kralja Ahaza mogao značiti i da je to obećanje, nadilazeći taj povijesni trenutak, stajalo nad Izraelom kao znak nade. "Za Mateja je Isusovim rođenjem iz Djevice Marije, otkriven veo: sada je dan taj znak. Djevica, koja kao djevica rađa snagom Duha Svetoga – ona je znak."¹⁷ S tim povezano novo ime Emanuel daje Isusovu imenu puno značenje i njegovu dubinu, čime se proširuje i okvir samoga obećanja, jer je u Djetetu „sam Bog ušao u povijest svijeta“.¹⁸ Oslanjajući se na komentar J. Gnille, Ratzinger ističe da je Matej na jednome mjestu u izvještaju o Isusovu rođenju promijenio Izaijinu riječ i time obećanju dao univerzalno značenje. "Ne kaže više ona (djevica) će mu dati ime Emanuel, nego: oni će ga zvati Emanuel, Bog s nama. U tom 'oni' naznačuje se buduća zajednica vjere, Crkva, koja će Isusa zazivati tim imenom."¹⁹

Jedno drugo proroštvo Ratzinger puno češće povezuje s Marijom, a sadržano je u anđelovu pozdravu Mariji: "Raduj se milosti puna. Gospodin je s tobom" (Lk 1,28). Njime je evanđelist Luka produbio temu Božjega nastanjenja u Mariji, pa se najprije uočava njegova teološko-kristološka interpretacija. Ratzinger se poziva na istraživanja S. Lyonnetta i R. Laurentina, koji su pokazali da je Marija poistovjećena sa "Kćeri sionskom" i da je u anđelovu pozdravu posadašnjeno prorokovo obećanje iz Sef 3,14-17: "Raduj se, Kćeri sionska. Viči od veselja, Izraele!... Gospodin,

¹⁶ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 73.

¹⁷ *Isto*, 75.

¹⁸ *Isto*.

¹⁹ *Isto*, 76.

kralj Izraelov, u sredini je tvojoj.” Glavni razlog Marijine radosti je u tvrdnji: “Gospodin je u sredini tvojoj”, što doslovno znači: “u tvojemu krilu”. Ratzinger dalje tumači da Sefanija uzima riječi iz Knjige Izlaska kojima se Božje prebivanje u kovčegu saveza označava kao prebivanje “u krilu Izraelovu” (usp. Izl 33,3; 34,9), a ta je riječ prisutna i u Gabrielovoj poruci Mariji: “Začet ćeš [u krilu svome]” (Lk 1,31).²⁰ Prema njemačkom teologu važno je sljedeće: “Kako god prosuđivali detalje ovih paralela, postaje očita nutarnja blizina obiju poruka. Marija se pojavljuje kao Kći sionska u osobi. Sionska se obećanja u njoj ispunjavaju na neočekivan način. Marija postaje kovčeg saveza, mjesto stvarnoga Božjeg nastanjivanja.”²¹ Time u Mariji “simbol kovčega dobiva nečuvenu snagu realnosti: Bog u tijelu jednoga čovjeka, koji sada postaje njegovo prebivalište usred stvorenja.”²²

Način začeca i rođenja također potvrđuje Mariju kao mjesto nastanjenja samoga Boga. “Duh sveti sići će na te i sila će te Svevišnjega osjeniti. Zato će to čedo i biti sveto, Sin Božji.” (Lk, 1,35). U ovom “takozvanomu *paralelismus membrorum*” riječ je o dvije slike koje potječu iz različitih slojeva predaje.²³ Prva aludira na izvješće o stvaranju (usp. Post 1,2) te se ovaj događaj začeca tumači kao Božje novo stvaranje. Druga slika s izrazom “osjeniti” povezana je s teologijom hrama i Božjom prisutnošću u svetištu. Upućuje na oblak koji osjenjuje hram i time označava Božju prisutnost u svetištu. “Marija se još jednom pojavljuje kao živi Božji šator u kojem on, na nov način, želi prebivati među ljudima.”²⁴ Joseph Ratzinger o Božjem utjelovljenju govori biblijski u vidu jedinstva Staroga i Novoga zavjeta, pri čemu Marijin lik zauzima središnju poziciju, jer je Marija mjesto Božjega utjelovljenja i time ispunjenja starozavjetnih Božjih obećanja.

²⁰ Usp. Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Djetinjstvo Isusovo*, 37-38.

²¹ *Isto*, 38. Usp. također: Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 56-57; 76-78; Joseph Ratzinger, *Kći sionska*, 39-41.

²² Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 57.

²³ Usp. Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Djetinjstvo Isusovo*, 39.; Joseph Ratzinger, *Kći sionska*, 40-41.

²⁴ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Djetinjstvo Isusovo*, 39. Usp. gotovo identično: Joseph Ratzinger, *Kći sionska*, 41.

1.4. Kristološki smisao naslova "Majka Božja"

Po svome sadržaju u ovaj inkarnacijski vid Božje prisutnosti u svijetu pripada i Ratzingerovo razmišljanje o najstarijim crkvenim dogmama o Mariji: o Mariji djevici i majci, to jest o Mariji kao Majci Božjoj, u kojoj su ostvarene obje stvarnosti. Ovaj pak naslov temelj je svim ostalim marijanskim naslovima i dogmama,²⁵ koje su također najprije u službi vjere u Krista.²⁶ "Bog postaje malim. On postaje čovjekom, on time prihvaća uvjete biti začeti i biti rođen poput ljudi. On ima majku i na taj je način utkan u sag naše povijesti tako da jedna žena doista njemu koji je njezino dijete, koji je dijete čovjeka, može reći: U tebi je Gospodar svijeta."²⁷ Marija je "majka onoga čovjeka koji je potpuno sjedinjen s Bogom. Na taj je način stupila u sasvim jedinstveno sjedinjenje s Bogom".²⁸ Na pozadini povijesno-teološkoga nastanka ovoga naslova, koji je vezan uz nestorijansku kristologiju "bez marioloških zaključaka",²⁹ Joseph Ratzinger ukazuje na njegov nezaobilazni kristološki značaj, odnosno na međusobnu upućenost mariološkoga i kristološkog iskaza: "[...] ako se Mariju naziva Majkom Božjom, onda je to ponajprije izraz jedinstva Kristova božanstva i čovječstva koje je tako duboko da se za tjelesne događaje, kakvo je rođenje, ne može reći da se odnose na puko Kristovo čovječstvo, odvojeno od cjeline njegove osobnosti."³⁰ Marijino majčinstvo dopire do središta otajstva utjelovljenja, jer nije moguće odvojiti Krista kao čisto tjelesno biće i jer je u njemu ono jedinstveno ljudsko na način ljudskosti Bogo-čovjeka. "Tako kristološki izričaj o Božjemu utjelovljenju u Kristu postaje nužno mariološki, što je zapravo bio i od početka. No, vrijedi i obrnuto: tek kada je kristologija shvaćena tako radikalno da dodiruje mariologiju, postajući mariologija, i ona sama postaje radikalna, kakva i mora biti s gledišta vjere Crkve. [...] Tako se u mariologiji branila kristologija, što očito ne znači uspostavljanje konkurencije koja bi oslabljivala kristologiju, nego sveobuhvatnu pobjedu priznavanja Krista koje je došlo do svoje konačne ozbiljnosti."³¹ Naslov "Majka Božja" ne govori samo

²⁵ Usp. *Maria. Papst Benedikt XVI. über die Gottesmutter*, Augsburg, Sankt Ulrich Verlag, 2008., 153.

²⁶ Usp. Joseph Ratzinger – Vittorio Messori, *Razgovori o vjeri*, 98.

²⁷ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Gott und die Welt*, 315.

²⁸ *Isto*, 316.

²⁹ Joseph Ratzinger, *Kći sionska*, 33.

³⁰ *Isto*, 31.

³¹ *Isto*, 33.

nešto o Mariji, nego ima ponajprije apologetsku funkciju u otajstvu utjelovljenja i Kristova bogočovještva.

Po Mariji se Bog objavljuje kao osobno biće koje je usmjereno prema čovjeku i s njime uspostavlja odnos. To je tipično biblijska slika Boga, koja prevladava i u cjelokupnome Ratzingerovu govoru o Bogu, za kojega, između ostaloga, kaže da je “fundamentalno određen kategorijom relacije”.³²

2. MARIJA KAO PARADIGMA ČOVJEKOVA ODGOVORA BOGU

Kod Josepha Ratzingera zamjećuje se dijaloški model Božje objave, koji je prevladao i na Drugome vatikanskom koncilu (usp. DV 2). Objava nije jednosmjerni događaj, koji uključuje samo Božju inicijativu, nego je usmjerena na čovjekovo prihvaćanje. Njemački teolog ističe da je “objava došla do svoga cilja, gdje je osim materijalnih izjava koje nju posvjedočuju, i njezina unutarnja stvarnost sama postala djelotvornom na način vjere. Utoliko u objavu do jednoga određenog stupnja spada i primajući subjekt, bez kojega ona ne postoji. [...] Ona je živa stvarnost koja traži živoga čovjeka kao mjesto svoje prisutnosti”.³³ Ovu teološku pozadinu moguće je uočiti i ondje gdje Ratzinger ističe važnost Marijina prihvaćanja Božjega plana, čime ona postaje paradigma čovjekova odgovora na Božju objavu.

2.1. Marijin “da”: prožetost milosti i slobode

Nije moguće, s druge strane, zaključiti da Joseph Ratzinger čovjekov odgovor smatra nužnim za samu stvarnost Božje objave. No, jer se Bog objavljuje osobno i jer je Objava upućena čovjeku, dimenzija čovjekova odgovora donekle je njezin sastavni dio. Marijin odgovor je u tom smislu paradigma čovjekova odgovora na Božju objavu, ali je još i važniji, jer po njezinome “da” Bog dobiva mjesto prebivanja u svijetu. Važnost Marijina pristanka Ratzinger objašnjava na više načina. Iz anđelova navještenja Mariji Ratzinger iščitava da je Bog onaj koji je “izmolio” ljudsko “da” i pritom

³² Joseph Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo*, 141.

³³ Joseph Ratzinger, *Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs*, u: Karl Rahner – Joseph Ratzinger, *Offenbarung und Überlieferung*, Freiburg im Breisgau, Herder, 1965., 35. Usp. također Joseph Ratzinger, *Moj život. Autobiografija*, Split, Verbum, 2005., 81.

citira Bernarda iz Clairvauxa, koji je dramatizirao iščekivanje Boga i čovječanstva na Marijin odgovor.³⁴ U članku Vjerovanja “et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine” vidi četiri djelujuća “subjekta”: tri božanske osobe i samu Mariju, jer bez njezina “da” Božji ulazak u povijest ne bi došao svome cilju.³⁵ Djevica Marija je “remek-djelo Presvetoga Trojstva: u njezinome poniznom i vjerujućem srcu Gospodin si je pripremio dostojan stan, da bi otajstvo spasenja doveo do ispunjenja. Božanska ljubav je u njoj našla savršeno odgovaranje i u njezinu krilu je jedinorođeni Sin postao čovjekom”.³⁶ Ona je “čitavu svoju osobu, to jest svoje tijelo, samu sebe stavila na raspolaganje, da bi postala mjestom Božjega stanovanja u svijetu”.³⁷

Vrednovanje Marijina slobodnoga pristanka ne umanjuje djelovanje Božje milosti u njoj. Ratzinger se uklapa u biblijsku misao, koja ne suprotstavlja ljudsku volju djelovanju milosti, nego ih gleda komplementarno. Marijin odgovor tumači kao “izraz milosti jer riječ koja nikada ne bi stigla, milost koja bi ostala samo u Božjemu raspolaganju, a ne bi bila i odgovor na nj, uopće ne bi bila milost, nego prazna igra,” pa je ona u tom smislu “čisto proizlaženje od Boga, a istodobno i najkonkretnija nasuprotnost u osobnosti stvorenja koje je postalo odgovor”.³⁸ Anđelovo oslovljavanje Marije s “milosti puna” Benedikt XVI. smatra najljepšim Marijinim imenom, koje joj je dao sam Bog, da bi pokazao da je odvijeka i zauvijek ljubljena i izabrana da primi najdragocjeniji dar – Isusa.³⁹ “Milosti puna” znači i da se Marija potpuno otvorila Bogu i da dosljedno živi iz odnosa i u odnosu s Bogom sve do spremnosti na patnju.⁴⁰ Premda je taj naslov izražen u pasivnoj formi, on uključuje Marijin spremni i slobodni pristanak na to Božje biti-ljubljena.⁴¹ Marija pokazuje da milost ne ukida slobodu stvorenja, nego je ona čak jamstvo samostalnosti stvorenja i vjere u stvaranje. U svojoj vjerničkoj

³⁴ Usp. Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 78-79.

³⁵ Usp. *Isto*, 72sl.

³⁶ *Maria*, 72.

³⁷ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 73.

³⁸ Joseph Ratzinger, *Kći sionska*, 61-62.

³⁹ Usp. *Maria*, 97.

⁴⁰ Usp. Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 59-60.

⁴¹ Usp. *Maria*, 52.

nasuprotnosti prema Božjemu pozivu Marija predstavlja stvorenje, koje je stvoreno kao slobodan sugovornik Božje ljubavi i koje svojim odgovorom ne nestaje u toj ljubavi, nego se u njoj dovršava.⁴² Tako se u Marijinoj osobi, s jedne strane, pokazuje vrijednost Božjega stvorenja, a s druge strane, veličina Božje milosti.

2.2. Abrahamova i Marijina vjera

Biti u milosti, Joseph Ratzinger poistovjećuje s biti vjernik, a to je temeljni čovjekov odnos prema Bogu.⁴³ U tom smislu govori o Mariji kao vjernici, u kojoj naša vjera nalazi svoj primjer i put. Na pozadini razmišljanja R. Laurentina i enciklike *Redemptoris Mater* (br. 14) usredotočuje se na paralelu između Abrahama, oca vjernika, i Marije, majke vjernika. “Kako je Abrahamova vjera postala početkom staroga saveza, tako Marijina vjera u prizoru navještenja otvara novi savez.”⁴⁴ Vjera uključuje čvrstoću, sigurnost, predanje, ali i tamu, jer ne ukida onaj bezgranični razmak između Stvoritelja i stvorenja, nego ostaje zadržana Božja veličina i skrivenost. Misao da upravo vjerom čovjek prihvaća “Božju drukčijost, skrivenost njegove volje, koja našoj volji može postati mač koji probada”, Ratzinger konkretizira u paraleli između Marije i Abrahama koja “počinje u radosti obećanja sina, ali ide dalje do tamne ure uspinjanja na brdo Moriju, to znači do raspeća Krista i onda naravno do čuda spasenja Izaka – do uskrsnuća Isusa Krista.”⁴⁵ Vjera kod Abrahama i Marije znači vjerovati Bogu, prepustiti mu se i predati mu se i na putu tame. Ističe karakter križa u vjeri, koji su morali oboje iskusiti. Posebno se zadržava kod Marije, čija vjera upravo pod križem doseže svoj vrhunac. Tu ona ulazi u krajnju kenozu i tamu, te na taj način sudjeluje na Isusovoj kenozu. “Krug prema početku se zatvara: ‘Tijelo si mi pripravo, evo dolazim’ – sada ta riječ spremnosti biva prihvaćena, i upravo Marijina tama je dovršenje onoga zajedništva volja, od kojega smo pošli. Vjera – to postaje vidljivo od Abrahama – je zajedništvo križa. Tako ona tek na križu postaje cjelovita.”⁴⁶ Abraham i Marija više su od uzora vjere. Nazvani “ocem” i “majkom” oni stoje na početku

⁴² Usp. Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 25.

⁴³ Usp. *Isto*, 60.

⁴⁴ *Isto*, 42.

⁴⁵ *Isto*, 60-61.

⁴⁶ *Isto*, 43.

staroga i novoga naroda i saveza, koji su u njima samima već postali stvarnost.

Marija postoji na način vjere, koji je njezin temeljni životni stav, a on se sastoji u bezuvjetnoj raspoloživosti Bogu i njegovu spasenjskome planu. Time Marija dovodi do punine ono što čini čovjeka čovjekom. Čovjek svoj poziv ne ostvaruje kao izolirani pojedinac, nego u nadilaženju samoga sebe i otvorenosti za Boga i njegovo djelovanje. U tom smislu Ratzinger konkretno na Marijinu liku kao paradigmi iščitava one temeljne odrednice koje čine ljudsku osobu, a koja se u punini realizira tek kao "otvorena egzistencija" ili po temeljnom kršćanskom principu "biti za".⁴⁷

3. MARIJA KAO OSOBNA KONKRETNOST CRKVE

Unutarnja logika Ratzingerovih razmišljanja o Mariji vodi do povezivanja Marije s Crkvom. Eklezijsalna stvarnost sažimlje teološko-kristološku i antropološku perspektivu njegove mariologije. Bog se objavljuje i utjelovljuje po jednoj osobi – Mariji – za čitav ljudski rod. Marija koja živi u osobnoj otvorenosti Bogu istodobno je dio cjeline naroda Božjega i kao takva njegova osobna konkretnost, u kojoj se po njezinu spremnom prihvaćanju Božjega otajstva ispunjaju Božja obećanja dana starozavjetnome narodu Božjemu.

3.1. Povezanost mariologije i ekleziologije

Joseph Ratzinger kao mladi koncilski *peritus* bio je na strani onih, poglavito teologa njemačkoga jezika, koji su bili protiv toga da se o Mariji na Drugome vatikanskom koncilu raspravlja u već pripremljenoj zasebnoj shemi.⁴⁸ Prema nekim izvorima, ta je shema za Karla Rahnera predstavljala "izvor najveće brige", tako i za Grillmeiera, Semmelrotha i Ratzingera. Njezino prihvaćanje rezultiralo bi "neprocjenjivom štetom s ekumenskog gledišta, kako u odnosu prema istočnjacima tako i prema protestantima".⁴⁹ Prijedlog da se shema uvrsti kao poglavlje ili epilog sheme o Crkvi

⁴⁷ Usp. Joseph Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo*, 251sl.

⁴⁸ O razvoju marijanske sheme i glavnih marioloških tendencija na Drugome vatikanskom koncilu usp. Tomislav J. Šagi-Bunić, *Mariologija Drugog vatikanskog koncila*, *Bogoslovska smotra* 44 (1974.) 1, 38-52.

⁴⁹ Ralph Wiltgen, *The Rhine flows into the Tiber*, Devon, Augustine Publishing Company, 1978., 91.

bio bi "najlakši put da se iz sheme izostave izjave, koje teološki još nisu dovoljno razrađene i koje bi mogle učiniti neprocjenjivu štetu s ekumenskog gledišta".⁵⁰ Osvrćući se na tijek rasprave i glasovanja na drugom koncilskom zasjedanju o tom pitanju, Joseph Ratzinger naglašava kako se smještanje mariologije u ekleziologiju s povijesnoga gledišta na prvi pogled može činiti više slučajnim, jer je glasovanje, koje je održano nekoliko dana nakon što su suprotna stajališta iznijeli kardinal König i kardinal Santos iz Manile, donijelo tijesnu većinu onih oko bečkoga kardinala, sa željom da se tekst o Mariji unese u dokument o Crkvi.⁵¹ S teološke pak strane, njemački teolog drži da takva odluka odgovara temeljnoj intenciji same Konstitucije o Crkvi i da je u skladu s pretkoncilskim nastojanjima oko obnove mariologije i ekleziologije. Među onim teolozima čija su istraživanja pridonijela takvome razvoju, posebno ističe Huga Rahnera, koji je pokazao da su crkveni oci mariologiju razvili najprije kao ekleziologiju: "Crkva je djevica i majka, ona je bezgrešno začeta i nosi teret povijesti, ona trpi i ipak je već sada uzeta u nebo. Sasvim polako se tijekom razvoja pokazuje da Crkva u Mariji anticipira, da je u Mariji osoba i da, obrnuto, Marija ne stoji kao izolirani individuuum zatvoren u sebi, nego da u sebi nosi čitavo otajstvo Crkve."⁵² Ta povezanost iz otačkoga vremena kasnije se raspala: "Da se kasnije oboje razdvojilo, da Marija predstavlja privilegijima obasut i time beskrajno udaljen individuuum, da je Crkva opet gledana apersonalno i čisto institucionalno, u jednakoj je mjeri štetilo mariologiji kao i ekleziologiji."⁵³ Ispravno razumijevanje Crkve i Marije vodi prevladavanju te razdvojenosti i boljem razumijevanju "nadindividualne biti osobe i nadinstitucionalne biti zajedništva upravo tamo, gdje se osoba i zajedništvo snagom Gospodina, novoga Adama, ponovno vraćaju svome izvoru".⁵⁴ Konačno, odnos mariologije i ekleziologije nije zatvoren, nego vodi k svome prvotnome kristološkome i trinitarnom izvorištu. "Marijanski vid Crkve i eklezijalni, povijesnospasenjski vid Marije vraćaju nas u konačnici Kristu i trojstvenome Bogu, jer ovdje sada postaje jasno

⁵⁰ *Isto.*

⁵¹ Usp. Joseph Ratzinger, *Koncil na putu. Osvrt na drugo zasjedanje*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2008., 47-49.

⁵² Joseph Cardinal Ratzinger, *Weggemeinschaft des Glaubens. Kirche als Communio*, Stephan Otto Horn – Vinzenz Pfnür (ur.), Augsburg, Sankt Ulrich Verlag, 2002., 129-130.

⁵³ *Isto*, 130.

⁵⁴ *Isto.*

što znači svetost, što je nastanjenje Božje u čovjeku i svijetu, što se ima razumjeti pod 'eshatološkom' napetošću Crkve."⁵⁵ Ovakvim obuhvatnim razumijevanjem mariologije sama od sebe se rješavaju pitanja o različitim tipovima mariologije, koja su posebno u vrijeme Koncila bila aktualna: ekleziotipske ili kristocentrične, maksimalističke ili minimalističke mariologije.

3.2. Marija – Crkva u osobi

Bit Ratzingerove ekleziocentrične mariologije je u njegovu razumijevanju Marije kao osobne konkretnosti Crkve.⁵⁶ Marijina otvorenost Bogu osobno je ostvarenje otvorenosti Crkve da primi svoga Gospodina. Tipološko poistovjećivanje Marije i Kćeri sionske, koje je ponovno otkriveno u biblijskome pokretu prije samoga Koncila⁵⁷ i preuzeto na Koncilu (usp. LG 55), za Ratzingera je važno i na eklezijalnom području. Njemački teolog se najprije zadržava na personalnom razumijevanju tipa. Kod crkvenih otaca tip se ne može shvatiti tako da se Mariju reducira na izmjenjivu egzemplifikaciju teoloških sadržaja. "Smisao tipa ostaje, ako se Crkva po nezamjenjivom osobnom liku Marije može prepoznati u svome osobnome obliku. Ne može se osoba u teologiji svesti na stvar, nego stvar na osobu."⁵⁸ Tek osoba uspostavlja vezu s osobnim Bogom i Kristom. U osobnoj povezanosti s Bogom Marija je solidarna sa svojim narodom, otvorena Božjem pozivu i sudjelovanju u spasenju čitava čovječanstva. Marija kao osoba i Marija kao dio naroda Božjega neodvojive su relacije. "Marija je Sion u osobi, a to znači: ona živi sve ono što se pod 'Sionom' podrazumijeva. Ona ne izgrađuje zatvorenu individualnost, kojoj je važna originalnost vlastitoga ja. [...] Ona živi u zajedničku mjeru svete povijesti, tako da nas iz nje ne gleda usko i suženo ja izoliranoga pojedinca, nego cijeli, istinski Izrael."⁵⁹ To tipološko poistovjećivanje zapravo je Marijin način života, u kojem ona ne živi samo za sebe nego povezuje vjeru otaca i buduće obećanje Božjega nastanjenja.

⁵⁵ *Isto.*

⁵⁶ Ta je misao u temelju i von Balthasarove mariologije. Usp. Joseph Ratzinger, *Kći sionska*, 81, bilj. 14.

⁵⁷ Usp. Stefano De Fiores, *Maria nella teologia contemporanea*, Roma, Centro di cultura mariana "Madre della chiesa", 1991., 47-49.

⁵⁸ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. – Hans Urs von Balthasar, *Maria – Kirche im Ursprung*, 21.

⁵⁹ *Isto*, 57-58.

U tom kontekstu Marija je ogledalo i mjerilo Crkve, "jer stoji potpuno u mjeri Krista i Boga, kojim je nastanjena. I zbog čega drugoga *ecclesia* treba biti, nego radi toga da postane Božje prebivalište u svijetu? Bog ne djeluje u apstraktnome. On je osoba, Crkva je osoba. Što više mi postajemo osobe, osobe u smislu mogućnosti nastanjenja Boga, Kći sionska, to više postajemo jedno i to smo više Crkva, to više Crkva postaje ona sama".⁶⁰ Marija, dakle, pokazuje Crkvi njezinu istinsku fizionomiju i čuva je od reduciranja na neosobnu, samo institucionalnu stvarnost. Gledajući u Mariju, smatra Ratzinger, Crkva je zaštićena od pretjeranog aktivizma koji on često kritički naziva "muškim modelom", a koji Crkvu vidi kao oruđe socio-političkog programa i akcije. Upravo po Mariji "Crkva pronalazi svoje lice Majke, ne može degenerirati u slabljenju koje bi je pretvorilo u partiju, u organizaciju, u skupinu pritiska u službi ljudskih interesa, pa i ako su najplemenitiji."⁶¹ Marija kao osoba sa svim navedenim značajkama, čuva osobnu dimenziju Crkve i na taj način pokazuje koja je njezina prvotna svrha u svijetu.

ZAKLJUČAK

Mariologija Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. nije usredotočena na Mariju u sebi, na njezine naslove, privilegije ili štovanje, nego na Mariju koja ima posebno mjesto među istaknutim likovima vjere. Ona ima svoje izvore u biblijskim datostima, u tradiciji Crkve i u mariološkom zaokretu Drugoga vatikanskog koncila te je snažno personalistički i relacijski intonirana. Njemački teolog govori o Mariji kao nezamjenjivoj i jedinstvenoj osobi u povijesnospasenjskoj komunikaciji Boga s ljudima. Marija kao osoba, međutim, nije u sebe zatvoreni individuum, nego biće čiji je temeljni životni stav otvorenost Bogu i solidarnost s ljudskim rodnom. Po Mariji se otkriva Bog kao osobno biće, koji se objavljuje čovjeku, djeluje u povijesti i sam se u njoj nastanjuje. Marija također pokazuje istinsku bit čovjeka kao stvorenja predstavljajući paradigmu čovjekova slobodnog odgovora na Božji poziv. Marija u konačnici otkriva pravo poimanje i poslanje Crkve, u kojoj se ostvaruje prožetost pojedinca i naroda unutar odnosa s Bogom. Iz ocrtanog lika Marijina proizlazi da je u mariologiji Josepha Ratzingera neizostavna teološka, kristološka, antropološka i

⁶⁰ Isto, 57.

⁶¹ Joseph Ratzinger – Vittorio Messori, *Razgovori o vjeri*, 99.

ekleziološka odrednica. U Mariji se produbljuje i međusobno povezuje otajstvo Boga, čovjeka i Crkve. Tako se razmišljanje Josepha Ratzingera o Mariji potpuno uklapa u njegovu cjelokupnu teološku misao, u kojoj prevladava presonalno-relacijska slika Boga, čovjeka i Crkve.

THEOLOGICAL DETERMINANTS OF THE MARIOLOGY OF JOSEPH RATZINGER/BENEDICT XVI

Summary

The article discusses the basic theological determinants of the Mariology of Joseph Ratzinger/Benedict XVI, which can be read out from his texts dedicated to particular Mariological themes. First, theological perspective is pointed out. In the centre of Mary's person is her relationship with God, through which he reveals himself as a living, personal God who enters into communication with man and who is active and present in history. Anthropological determinant results from the theological: Mary is the paradigm of man as a creature, who in his free openness and cooperation with grace consents to God's call, and in his faith completely surrenders to him. The internal logic of these two determinants leads to ecclesiological dimension. In her openness and disposability for God's work, Mary is personal concreteness of the Church, reflecting its essence and mission. Ratzinger's approach to Mary completely fits into his overall theological thought, in which the personal-relational image of God, man and Church dominates.

Key words: Mary, Incarnation, Mother of God, Church, Daughter of Zion.